

IRAK'IN IŞİD İLE MÜCADELE STRATEJİLERİ: OMNIBALANCING TEORİSİ PERSPEKTİFİNDEN ANALİZİ

Mehmet Halil Mustafa BEKTAŞ*
Ali Yasin GÜNDOĞDU**

ÖZ

Saddam Hüseyin rejiminin 2003'te ABD işgali ile çöküşünden sonra, güç Sünni Araplardan Irak'ın nüfusunun çoğunluğunu oluşturan Şii Araplara geçti. İşgal sonrası dönemde, iç politikada bir güç dengesi kurma girişimleri başarısız oldu. İç savaşlara eşlik eden etnik ve mezhepsel gerilimlerin artması, politik kutuplaşmayı aşırı derecede artırdı ve ülkenin iç dengesinin zayıf yapısı Arap Baharı tarafından yeniden sarsıldı. Şii Arapların diğer etnik ve mezhepsel gruplar üzerindeki baskısı ve ülkedeki otorite boşluğu Irak'ta IŞİD gibi radikal terörist grupların büyümesine neden oldu. Ülke, Haydar El-Abadi'nin 2014'te iktidara gelmesinden bu yana toparlanmak için mücadele veriyor, ancak aynı zamanda IŞİD de gücünü ve coğrafi menzilini arttırıyordu. Abadi hükümeti ile birlikte IŞİD'le yeni bir mücadele dönemine girildi. Mevcut çalışma Irak hükümetinin IŞİD ile mücadelede ittifak stratejilerini inceliyor. Bu stratejileri kapsamlı bir şekilde değerlendirmek için, klasik güç dengesi teorisi ile karşılaştırıldığında farklı bir perspektif sunan omnibalancing teorisi seçilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Omnibalancing teorisi, IŞİD, Irak, İran, ABD

JEL Kodları: F50, F51, F52, F59, H56, N40

IRAQ'S STRATEGIES IN DEALING WITH ISIS: ANALYSIS FROM THE PERSPECTIVE OF OMNIBALANCING THEORY

ABSTRACT

After the collapse of Saddam Hussein's regime by the US occupation in 2003, power passed from the Sunni Arabs to the Shiite Arabs who constitute the majority of Iraq's population. In the post-occupation period, attempts to establish a balance of power in domestic politics have failed. The escalation of ethnic and sectarian tensions that have accompanied the civil wars has exacerbated political polarization to an extreme level, and the tenuous structure of the country's internal balance has been shaken again by the Arab Spring. The oppression by Shiite Arabs on other ethnic and sectarian groups and the vacuum of authority in the country have resulted in the growth of radical terrorist groups such as ISIS in Iraq. The country has been struggling to recover since Haydar Al-Abadi came to power in 2014, but at the same time ISIS was also increasing its power and

* Uludağ Üniversitesi / İİBF/ Uluslararası İlişkiler Bölümü / Dr. Öğr. Üyesi, e-mail: mhmbektas@uludag.edu.tr

** Uluslararası İlişkiler Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi, e-mail: aliyasingundogdu@hotmail.com

geographical reach. The Abadi government has seen a new period of fighting with ISIS. The current study examines the alliance strategies of the Iraqi government in dealing with ISIS. It adopts an omnibalancing theory that presents a different perspective compared to the classical balance of power theory in order to comprehensively evaluate these strategies.

Key Words: *Omnibalancing theory, ISIS, Iraq, Iran, US*

JEL Codes: *F50, F51, F52, F59, H56, N40*

1. GİRİŞ

Birinci Dünya Savaşı sonuna kadar Osmanlı İmparatorluğu sınırları içerisinde yer almış olan Irak, bölgede zengin petrol yataklarının keşfedilmesiyle birlikte Avrupalı güçlerin ilgi odağı olmaya başlamıştır. Özellikle İngilizler, 19. yüzyıl sonlarından itibaren bölgedeki Kürt, Arap ve diğer unsurlarla yakından ilgilenmiş ve onları Osmanlı yönetimine karşı ayaklanmalara girişmeleri konusunda desteklemiştir (Yılmaz, 2011: 30). Birinci Dünya Savaşı sırasında da benzer faaliyetler içinde olan İngilizler, bölgenin aşiret ve şeyhlerine kendilerini desteklemeleri halinde bağımsızlık vaatleri vermişlerdir. Daha savaş sırasında Fransızlarla İngilizler arasında Ortadoğu topraklarını paylaşmak için Sykes-Picot Anlaşması yapılmış ve savaş sonrasında ise düzenlenen San Remo Konferansı'nda Osmanlı İmparatorluğu'ndan koparılan parçalar bu iki devlet arasında manda rejimleri adıyla paylaşılmıştır (Yılmaz, 2011: 33). Toprakların paylaşımında hiçbir etnik, dini ya da mezhepsel kaygıların güdülmediği, sınırlarının gelişigüzel bir biçimde ve tamamen galip devletlerin çıkarlarını gözetken şekilde çizildiği Irak devleti de böylece doğmuştur. Irak'ın devlet olarak ortaya çıktığı tarihsel süreç dikkate alındığında, 2003 sonrası yaşanan iç savaşların ve bölgenin adeta terör örgütlerinin yuvası haline gelmesinin tesadüf olmadığı anlaşılabilir.

ABD'nin 2003'te Irak'ı işgal etmesiyle başlayan süreçte ise sadece Irak değil, tüm Ortadoğu bu gelişmelerden etkilenmiştir. Nitekim bazı yazarlar bu işgalle birlikte Pandora'nın kutusunun açıldığını öne sürmüşlerdir (Werleman, 2015). İşgalle birlikte Irak'ta Saddam Hüseyin rejiminin devrilmesiyle beraber ülkenin iç politikasında yaşanan güç paylaşımı mücadelesi ilksel kimliklere indirgenmiştir (Salihi, 2017: 190-191). Sünni, Şii ve Kürt temelli etnik ve mezhepsel grupların¹ iktidar savaşında cumhurbaşkanlığı makamı Kürtlere, başbakanlık makamı Şiilere, meclis başkanlığı makamı Sünnilere bırakılmış ve diğer bakanlıklar da güç dengesi paylaşımı yapılarak bu gruplara pay edilmiştir (Arı, 2014: 483). İç politikada güç dengelerinin oluşturulması sürecinde yaşanan etnik ve mezhepsel iç savaş sonrası ise, 2007 yılı itibarıyla merkezi hükümetin güçlendirilmeye çalışıldığı bir döneme girilmiştir. (Salihi, 2017: 191). Bu süreçte merkezi hükümeti elinde tutan Şiilerin, ABD'nin ülkeyi işgaliyle birlikte Sünnilerden aldıkları iktidarı koruma ve güçlendirme arzusuyla hareket etmeleri Sünniler ve Kürtlerle aralarında sorunlara yol açmıştır. Özellikle Şiilerin, Sünniliği ve Sünni bölgeleri

¹ Çalışmada, Irak özelinde etnik ve mezhepsel gruplardan söz edilirken kavramsal olarak Sünni Araplar yerine Sünniler ve Şii Araplar yerine Şiiler nitelemesi kullanılmıştır.

güvenlikleştirme çabaları Sünni tabanda huzursuzluklara neden olmuştur. (Arı, 2017: 409). ABD askerlerinin Aralık 2011'de Irak'tan çekilmesine rağmen, Şii iktidarın Sünni nüfus üzerinde bu baskıcı tutumu sürdürmesi Irak'ta IŞİD tehlikesinin ortaya çıkmasında ana faktörlerden biri olmuştur.

Maliki'nin Sünnileri dışlama politikasıyla birlikte değerlendirildiğinde IŞİD çatısı altında Silahlı Sünni Grupları, Nakşibendi Ordusu, Saddam dönemi Baasçıları ve ötekileştirilmiş Sahva kuvvetlerinin bulunması (Ağar, 2015: 268) örgütü Irak'ın ulusal güvenliğine yönelik en büyük tehdit haline getirmiştir. Bu bağlamda aralarında üçe bölünen Sünnilerin bir kısmı Maliki'nin para ve silah yardımlarıyla IŞİD'e karşı Bağdat yönetimiyle birlikte hareket ederken, bir kısmı Bağdat yönetimine karşı IŞİD'i bir kurtarıcı olarak görüp örgütle beraber hareket etmişlerdir. Sünnilerin diğer bir kısmı ise, kendi silahlı güçlerini oluşturup hem IŞİD hem de Bağdat yönetimini reddedip kendi bölgelerini savunmuşlardır. (Semin, 2014a). Ulusal bilinçten daha çok aşiret bağları, mezhepsel, etnik ya da bölgesel kimliklerin ön planda olduğu Irak'ta ordu ve diğer güvenlik kuvvetlerinin de IŞİD'e karşı isteksiz ve yetersiz kalması IŞİD'in hızlı bir şekilde ilerlemesine neden olmuştur. Ocak-Haziran 2014 arası dönemde Felluce, Ramadi, Tikrit ve Musul gibi çoğunluğu Sünni şehirler IŞİD tarafından ele geçirilmiştir (Kalaycı ve Gürler, 2014: 19-20).

IŞİD hızlı bir biçimde toprak kazanımlarını sürdürürken Irak'ta Nisan 2014 seçimleri gerçekleştirilmiş ve Maliki'nin Kanun Devleti Koalisyonu seçimlerden galip ayrılmıştır. Ancak Maliki'nin başbakanlık koltuğunda üçüncü dönemini geçirme ısrarına rağmen, Haydar El-Abadi yeni başbakan olarak göreve gelmiştir (Madi, 2014). Şiilerin en geniş Şii koalisyonu olan Şii Ulusal İttifakı'nın desteğini alan Abadi, siyasi gruplarla yaptığı uzlaşıyla 8 Eylül'de parlamentonun onayını almıştır. Bu anlamda ABD'nin işgal sonrası Irak'ta etnik ve mezhepsel merkezli kurduğu siyasi sistemin devamı sağlanmıştır (Semin, 2014b: 1-2). Abadi'nin göreve gelişiyle beraber IŞİD'e karşı mücadelede yeni bir döneme de girilmiştir.

Abadi'nin iktidar koltuğuna oturmasıyla beraber en önemli konu IŞİD'e karşı mücadele olmuştur. Bu bağlamda Abadi liderliğindeki Irak Merkezi Hükümeti IŞİD'le mücadelede iç ve dış ittifaklar kurma yoluna gitmiştir. İç politikada Sünni ve Kürt aşiretlerini yanına çekmeye çalışan Abadi hükümeti, aralarında ideolojik ve dini anlamda kuramsal farklılıklar bulunan Şii cemaat ve aşiretleri IŞİD'e karşı birleştirmeye çalışmıştır. Öte yandan, Abadi yönetimi örgüte karşı mücadelede dış ittifaklardan da yardım almıştır. Bölgesel düzeyde İran'la ittifak yapan Irak, uluslararası düzeyde de ABD'nin desteğini almıştır.

Bu çalışmanın amacı, IŞİD'le mücadelede Irak'ın ittifak stratejilerinin klasik güç dengesi teorisinin aksine farklı bir perspektif sunan omnibalancing teorisi ile daha kapsamlı bir şekilde açıklamaya çalışmaktır. Nitekim klasik güç dengesi teorisi genellikle büyük devletlerin dış politika davranışlarını esas alırken, omnibalancing teorisi Irak gibi Ortadoğu devletlerinin hem iç hem de dış politika davranışları üzerine açıklamalar getirme gayretindedir. Bu anlamda birinci bölümde,

omnibalancing teorisi incelenecektir. İkinci bölümde ise, sırasıyla iç politika düzeyinde IŞİD'e karşı yapılan ittifaklardan söz edilecek, sonrasında İran gibi bir bölgesel güçle oluşturan ittifak ve son olarak da uluslararası güç olan ABD ile kurulan ittifak değerlendirilecektir.

2. OMNIBALANCING TEORİSİ

Steven David 1991'de yayımlanan *Explaining Third World Alignment* adlı makalesi ile Soğuk Savaş boyunca Üçüncü Dünya² ülkelerinin kurmuş olduğu ittifakların arkasında yatan etmenleri analiz etmiştir. Bu bağlamda genel olarak güç dengesi, bir devletin diğer devletlerden gelen tehditlere karşı koyma gereksinimi sonucunda oluşurken David'in öne sürdüğü omnibalancing ise Üçüncü Dünya liderliğinin karşı karşıya olduğu iç ve dış tehditlerden dolayı meydana gelir. David, güç dengesinin temel varsayımlarını kabul etmekle birlikte Üçüncü Dünya liderlerinin karşı karşıya olduğu iç ve dış tehditlerin tümünün aldıkları ittifak kararlarında belirleyici olduğunu savunur. (David, 1991: 233).

Omnibalancing teorisi, güç dengesi teorisini birçok noktada eleştirirken realizmin temel varsayımlarını kabul eder. Uluslararası politikanın güç, çıkarlar ve rasyonellik üzerine odaklandığını kabul eden omnibalancing, dünyanın uluslararası anarşi tarafından tanımlandığı, çıkarların çatışma halinde olduğu ve genellikle devlet başkanları için güç kullanmanın bir seçenek olduğu konusunda hemfikiridir. Ayrıca omnibalancing, realizmin toplum gibi politikanın da kökenin insan doğasında yatan nesnel kanunlara dayandığı temel varsayımını benimseyerek bu durumu Üçüncü Dünya liderlerinin hayatta kalma arzusu ile açıklamaya meyillidir. Buna karşılık omnibalancing, realizmin genel olarak sadece dışsal tehditler bazlı değerlendirmelerini ve yapısalcı realistlerin de buna ek olarak devletlerin kapasitelerine yönelik varsayımını genişleterek devletten ziyade devlet liderlerinin bir analiz düzeyi olarak kullanılması gerektiğini savunur. Dolayısıyla klasik ve yapısalcı realistlerin ulusal çıkarı sürdürmenin yegane aktörü olarak gördükleri devletin analiz edilmesini Üçüncü Dünya devletlerinin ittifak kurmadaki davranışlarını açıklamakta yetersiz gören omnibalancing, iç tehditlerle karşı karşıya kalan devlet liderlerinin analiz düzeyi olarak ele alınması gerektiğini öne sürer (David, 1991: 236-237).

David, omnibalancing teorisinin Üçüncü Dünya devletlerinin ittifaklara yönelik davranışlarının açıklanması ihtiyacından ortaya çıktığını ileri sürer. Üçüncü dünya liderlerinin ikincil düşmanı yatıştırma politikası izleyerek hem iç hem de dış tehditleri dengelemesi onların gücü elinde tutmalarını sağlar. David'e göre teorisinin temel varsayımlarının dayanağı liderlerin zayıf ve gayrimeşru olmasıdır. Üçüncü dünyada yaygın olarak görülen bu tür liderlerin politik ve fiziksel olarak hayata kalma amacı,

² **Ayrıntılı bilgi için bkz.** Dağ, Üçüncü Dünya teriminin özellikle 1960'lı yıllarda kullanılmaya başlandığını, günümüzde ise işlevini yitirmiş olduğunu belirtip o yıllarda sanayileşmiş ülkelerin dışında kalan ancak kalkınma halinde olan Asya, Afrika ve Latin Amerika devletlerini nitelerek için kullanıldığını vurgular (Dağ, 2009: 442). ; **Bkz.** Demir ve Acar ise, ilk olarak Üçüncü Dünya terimini gelişmiş ülkelerin kontrolü altındaki az gelişmiş Asya, Afrika ve Latin Amerika ülkeleri olarak nitelirler. Bu ülkeler tam olarak kapitalist veya sosyalist bir blok içinde yer almazlar. İkinci olarak, sanayileşmiş merkez ülkelerin izin verdiği ölçüde dünya işbölümüne katılan ve kendi kendine yeterli düzeyine sahip olmayan, doğrudan ya da dolaylı olarak yarı sömürge durumunda kalan ülkelerdir (Demir ve Acar, 2005: 417).

liderlerin ittifak kararlarının en önemli belirleyicisidir (David, 1991: 236). Çünkü Üçüncü Dünya'da liderliğin iktidarını kaybetmesi genellikle liderin hayatını kaybetmesiyle eşdeğerdir (David, 1991: 240).

David, Üçüncü Dünya devletlerinin çoğunluğunun dış güçler tarafından yönetilen kolonilerin mirası olduğunu ifade eder. Bu yüzden sınırlarının keyfiyet arz ettiğini ve devletlerin kendilerinin ise tutarlı bir birimin aksine suni yapılar olduklarını savunur. Ulusal bilinçten yoksun olan bu tür devletlerde ise etnik, dini ve bölgesel kimlikler öne çıkarak iktidar dar bir elit kesimle ve liderle özdeşleşen bir politik sonuç doğurur. Ayrıca kamuoyu ve bürokrasilerin çok küçük bir rolü olduğu Üçüncü Dünya'da, dar bir elit kesim ve liderlikte toplanan yönetme gücünün iktidara ortak olmaya veya iktidar olmaya çalışan diğer gruplara bu şansı tanımaması beraberinde iktidarı ele geçirmeye yönelik isyan ya da darbeleri getirir. İktidarı devirmek için yapılan bu müdahaleler diğer devletler tarafından da desteklenebilir. Bu noktada iç tehditlerin, diğer devletlerin çıkarlarını maksimum kılmak için ideal bir araç olduğunu da belirtmek gerekir. Öte yandan, silah ve lojistik kapasitedeki eksikliklerden dolayı askeri olarak zayıf devletlerin karşımıza çıktığı Üçüncü Dünya'da, bu tür devletler isyancı grupları komşularına karşı desteklemeye ya da bastırmaya yönelik politikalar izleyebilir. (David, 1991: 239-241).

Güç dengesi teorisi genel olarak ittifakların oluşumunda uluslararası anarşik yapının baskınlığını ve devletlerin mevcut ya da potansiyel dış tehditlerle yüz yüze olduğunu vurgular. Bu noktada David özellikle Üçüncü Dünya devletlerinin karşı karşıya olduğu iç tehditlerin güç dengesi teorisinde ihmal edildiğini ve teorisinin genişletilmesi gerektiğini belirtir. (David, 1991: 234). David'e göre, Üçüncü Dünya devletlerinin ittifak kurma davranışlarının en önemli belirleyicisi Üçüncü Dünya liderlerinin rasyonel hesaplamalarına dayanan hangi dış gücün kendilerini iktidarda tutabileceği varsayımıdır³(David, 1991: 235). David, uluslararası yapının anarşik yapısından kaynaklanan uluslararası çevrenin istikrarsız, tehlikeli ve genellikle ölümcül doğasının aynı şekilde Üçüncü Dünya devletleri için de geçerli olduğunu ve bunun yanında söz konusu devletlerin iç çevresinde de benzer olumsuzlukların olduğunu öne sürer. Güç dengesi gibi teorilerin 18. ve 19. yüzyıllarda Avrupalı devletlerin deneyimlerini analiz etmek için ortaya atıldığını ve bu nedenle Üçüncü Dünya devletleri açıklamada yetersiz kaldığını belirtir (David, 1991: 235).

David'e göre, omnibalancing güç dengesi teorisinden üç noktada ayrılır. İlk olarak bir gücü ya da tehdidi dengelemekten ziyade, Üçüncü Dünya devletlerinin liderleri karşı karşıya oldukları ikincil düşmanlarını yatıştırarak (-ki onlarla ittifak yaparlar) tüm güçleriyle birincil düşmana odaklanırlar. Diğer devletler ise ikincil tehditten daha az tehdit oluşturabilir. Onlar da söz konusu uyuşmazlığı umursamadıklarından veya çözemediklerinden ittifaka dahil olmazlar. Bu aşamada tehdit edilen

³ **Ayrıntılı bilgi için bkz.** ABD Başkanı Donald Trump'ın Suudi Arabistan Kralı Selman bin Abdülaziz ve Veliht Prens Muhammed bin Salman'a desteği için (Haaretz and Reuters, 2018) ; Statement from President Donald J. Trump on Standing with Saudi Arabia, (The White House, 2018).

liderliğin kendisine yönelen tehditlerden biri ile ittifak yapıp diğerine karşı mücadele etmekten fazla şansı kalmaz. İkinci olarak, büyük güçlerin liderleri gibi Üçüncü Dünya devletlerinin liderleri de karşı karşıya olduğu tehlide daha fazla baskı uygulamak için ikincil tehditlere yönelik yatıştırma politikası izlerler. Ancak bu Üçüncü Dünya’da genellikle daha acil ve tehlikeli iç düşmanlara karşı koymak için daha az acil tehdit oluşturan diğer devletleri yatıştırmak yoluyla olur. Böylece içerideki muhaliflerin dış müttefikleri yatıştırılarak onlar arasındaki ittifak bozulur ve devlet tüm gücünü içerideki en muhalif düşmanı üzerine yoğunlaştırır. Genel bir direnç politikasının bir parçası olarak birincil tehlide karşı verilecek savaşın dayanıklılığını korumak için uygulanan bu dengeleme politikası kabaca bandwagoning olarak görülebilir. Son olarak, Üçüncü Dünya liderlerinin hedefi kendi ülkelerinde iktidarda kalmak olduğundan bazen kendilerini devletin çıkarları pahasına korurlar (David, 1991: 235-236).

Öte yandan güç dengesi teorisi ile omnibalancing arasında, ittifak kurma konusunda karar vericilerin soracağı sorular da farklılık gösterir. Bu bağlamda, güç dengesi teorisi ‘Bu politika devletin gücünü nasıl etkiler?’ sorusunun cevabını ararken omnibalancing ‘Bu politika (lider açısından) gücümü sürdürme olasılığımı nasıl etkiler?’ sorusunun cevabını aramaya yönelir. Yine güç dengesi teorisinde devlet liderleri ‘Diğer devletlerin oluşturduğu tehditlerden benim devletimi koruma olasılığı olan en büyük dış güç hangisidir?’ sorusuna yoğunlaşırken omnibalancing ise, ‘İç ve dış tehditlerden (ikisinin karışımı da olabilir) beni (lideri) koruma olasılığı olan en büyük dış güç hangisidir?’ sorusuyla ilgilenir (David, 1991: 238).

Danielle Beswick ise, David’in omnibalancing teorisi üzerinde bir takım iyileştirmeler yapar. Öncelikle David’in yapmış olduğu analizlerde seçtiği örneklerin Soğuk Savaş’ın iki kutuplu yapısını yansıttığını ve bunun teorinin açıklama gücünü kısıtladığını öne sürer. Beswick’e göre, Soğuk Savaş sonrası uluslararası güvenlik ortamının terörle mücadele ve demokratikleşme gibi yeni ajandalara sahip olması omnibalancing teorisinin yeniden gözden geçirilmesini gerekli kılar. İlk olarak Beswick, David’in Üçüncü Dünya teriminin Soğuk Savaş’ın bir ürünü olduğunu ve o dönemi yansıttığını ifade ederek çağdaş uluslararası politika alanında Ortadoğu gibi bölgelerde⁴ de omnibalancing teorisinin bölgeyi çalışan akademisyenler tarafından kullanıldığını ifade eder (Beswick, 2011). Hatta Daniel W.

⁴ **Ayrıntılı bilgi için bkz.** Baron Reinhold (2001), “Omnibalancing and The House of Saud”, Naval Postgraduate School Master’s Thesis, <https://apps.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a392115.pdf> (20.11.2017) ; Jason E. Strakes (2011), “The ‘Omnibalancing’ Proposition and Baghdad’s Foreign Policy: Reinterpreting Contemporary Iraq-Iran- US Relations”, *Mediterranean Quarterly*, 22 (3): 95-108. ; Marc J. O’Reilly (1998), “Omanibalancing: Oman Confronts an Uncertain Future”, *Middle East Journal*, 52 (1): 70-84. ; Kirill Nourzhanov (2012), “Omnibalancing in Tajikistan’s Foreign Policy: Security-Driven Discourses of Alignment with Iran”, *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 14 (3): 363–381. ; Rzebard J. Harknett ve Jeffrey A. VanDenBerg (1997), “Alignment theory and interrelated threats: Jordan and the Persian Gulf Crisis”, *Security Studies* 6, No. 3: 112-153. ; Gerd Nonneman, “Determinants And Patterns of Saudi Foreign Policy: ‘Omnibalancing’ And ‘Relative Autonomy’ in Multiple Environments”, 315-351, https://www.academia.edu/4112908/_Determinants_and_patterns_of_Saudi_foreign_policy_omnibalancing_and_relative_autonomy_in_multiple_environments (20.11.2017). ; Christopher Bergen (2000), “Omnibalancing in Syria: Prospects For Foreign Policy”, Naval Postgraduate School Master’s Thesis, https://calhoun.nps.edu/bitstream/handle/10945/9173/00Dec_Bergen.pdf?sequence=1&isAllowed=y (20.11.2017).

Drezner gibi yazarlar ABD Başkanı Donald Trump'ın iç ve dış politika hamlelerini omnibalancing teorisi ile açıklama gayretindedirler.⁵

İkinci olarak, Soğuk Savaş sonrası gelişmekte olan bir takım ülkelerin çok partili demokrasinin bazı formlarını benimsediğini vurgulayan Beswicks, muhalif grupların mermiyle değil oyla iktidardaki partiyi devirmeye çalıştıklarını öne sürer. Ancak uygulamada muhalif grupların halen silahlı gruplarla bağlantılarını sürdürdüğünü, her ne kadar silahlı grupların sınırlarını belirleme gayreti olsa da barışçıl muhalifliğin sorunlu olduğunu inkar etmez. Öte yandan algılanan tehdidin bir başka boyutuna vurgu yapan Beswicks, tehdidin komşulardan ve bölgedeki diğer devletlerden de gelebileceğini belirtir. Böylece bölgesel tehditlere yönelik ayrı bir parantez açan Beswicks, bölgesel dinamikleri de iç ve dış tehditlere ek bir açıklama düzeyi olarak getirmiştir (Beswick, 2011).

Son olarak, David'in Üçüncü Dünya devletlerinin liderlerinin darbe ve ayaklanma korkusuyla politik alanda var olduğu genellemesini eleştiren Beswicks, bu tür devletlerde liderlerin ülke içi düzeyde zayıf olmayabileceğini ve bir takım hükümet reformları ve kalkınma başarılarıyla vatandaşlar ile özel sektörün desteğini de alabileceğini öne sürer. Öte yandan dar bir elit kesim ve liderliğin baskın olduğu bu tür rejimler askeri, sivil ve ekonomi ile ilgili kurumlarla genellikle iç içe geçmiş olduğundan rejim iç politikada dayanıklı olabilir. David'in liderlerin gayrimeşru olduğu varsayımı üzerine Beswicks de bu sorunun bu tür liderler için artan bir eğilim gösterdiğine dikkat çeker. İç politikada rekabete izin vermek istemeyen liderler anayasadaki görev sürelerini uzatmak için çaba gösterirler. Muhalif grupları da içinde barındıran koalisyon hükümetleri de benzer şekilde yapılan seçimlerdeki yenilgiyi kabul etmeme ve seçimlerin özgür ve adil biçimde yapılmadıklarını öne sürme eğiliminde olurlar. Bu tür durumlarda liderliğin meşruluğunu sorgulamaya açar (Beswick, 2011).

Bu çalışmada David'in omnibalancing teorisi ve Beswicks'in teori üzerindeki iyileştirmeleri dikkate alınarak, teorinin bazı varsayımlarını araştırma konusuna uygulanabilirliğini artırmak için bir kısım değişikliklerle beraber kabul edilecektir. Bu anlamda ilk olarak, David'in analiz seviyesinde devlet yerine liderleri esas alması varsayımı, araştırma konumuza uygun şekilde ağırlıklı olarak yönetime egemen (etnik, dini, mezhepsel veya bölgesel kimliklikler) mezhepsel grup olan Şiiler çerçevesinde değerlendirilecektir.

İkinci olarak, teorinin uygulanabilirliği açısından David'in Soğuk Savaş döneminin Üçüncü Dünya ülkelerini işaret etmesini göz ardı edip Beswicks'in de vurguladığı gibi Ortadoğu ülkelerini de içine alacak bir kapsamda Irak merkezli bir değerlendirme yapılacaktır.

⁵ **Ayrıntılı bilgi için bkz.** ABD Başkanı Donald Trump'ın 2016'daki başkanlık yarışında ipi göğüslemesinin ardından ülkede, Rusya'nın seçimlerde Trump lehine pozisyon aldığı ve hatta desteklediğine dair iddialar ortaya atılmıştı. Bu iddialar Trump ve kabinesini zor durumda bırakmış ve birçok üst düzey istifayı ve azletmeyi de beraberinde getirmişti. Seçimlere Rusya'nın müdahil olup olmadığına dair soruşturma sürerken Washington Post'dan Drezner, Trump'ın iktidarda kalmak için izlediği politikaları omnibalancing teorisi ile açıklıyor. Drezner'a göre kongre, mahkemeler ve özel savcılar kendi iktidarına yönelik birincil tehdit olarak algılayan ABD Başkanı Trump Çin, Suudi Arabistan ve özellikle Rusya ile olan ilişkilerindeki gerginliği ikincil tehdit olarak algılayıp yatırtmaya çalışıyor (Drezner, 2017).

Üçüncü olarak, Beswicks gibi Soğuk Savaş sonrası gelişmeleri de dikkate alarak birtakım ülkelerde demokratik seçim ve kurumların varlığı yadsınmayacak ancak demokrasinin tam anlamıyla oturmadığı bu tür kırılmalı devletlerde yasadışı hükümet yanlısı ve muhalif silahlı unsurların varlığının ülkenin demokratik geleceğine darbe vurduğu gerçeği göz önünde bulundurulacaktır.

Son olarak, Beswicks'in ülkeye yönelik iç ve dış düzeyde tehditlere ek olarak öne sürdüğü bölgesel düzeydeki tehditleri ya da tehditlere yönelik ittifak davranışlarını da kapsayan bir sıralama izlenecektir.⁶

3. IRAK'TA İŞİD'LE MÜCADELE

3.1 İç Politika Düzeyinde Kurulan İttifaklar

İŞİD'le mücadele sürecinde Irak'taki Şii karar alıcılar, 2003 sonrası elde ettikleri iktidar gücünü kaybetmemek adına Sünni ve Kürt aşiretlerle ittifak yapmışlardır. 2003'ten itibaren Irak'ta süren iç savaşta Sünniler ve Kürtlerle sorunlar yaşayan Şii karar alıcılar, önceleri kendi iktidarlarına ve Irak'ın toprak bütünlüğüne yönelik birincil tehdit olarak gördükleri Sünniler ve Kürtleri, İŞİD'in ilerleyişi sonrası ikincil tehdit konumuna getirmişlerdir. Bu bağlamda, omnibalancing teorisi çerçevesinde değerlendirildiğinde Irak'taki Şii yönetim İŞİD'i birincil tehdit olarak algılamıştır. Birincil tehdide karşı ise, iç politik düzeyde Sünniler ve Kürtlerle ittifak kurma yoluna giden Şii yönetim, aralarında ideolojik ve dini anlamda kuramsal farklılıklar bulunan muhalif Şii cemaat ve aşiretlerle de uzlaşma zemini aramıştır.

Abadi liderliğindeki Irak, İŞİD'le mücadelede bölgesel ve uluslararası ittifaklarının yanı sıra iç politik düzeyde kurduğu ittifaklardan yararlanmıştır. Bu bağlamda İŞİD'ten kurtarılan bölgelerde Irak ordusuna Sünni aşiret güçleri de destek vermiştir. Sünni aşiret güçleri, İŞİD'e karşı 2 Mart 2015'te Tikrit'e başlatılan operasyonda Irak ordusuna destek verirken (Haber Türk, 2015), Anbar vilayetinin kent merkezi Ramadi'ye yönelik operasyonlarda yer almışlardır (BBC, 2015). Aynı zamanda operasyonlara katılan aşiretlerin büyük kısmının 2007'de El Kaide'ye karşı mücadele etmiş Sahva Konseyi'nde yer alan Sünni aşiretler olduğu ifade edilirken, Tikrit'ten El-Cuburi, Hamdani, Lıheyb, Kuveys, İsravi, Habeş, El-Ubeydi, Şammar ve El-Hazrec, Diyala'dan El-Ubeydi ve El-Izzi, Anbar'dan El-Cureyfe, Albu Namar, Albu Mahed, Albu Suheyb, Abu Rişa, Albu Diyab, Albu Farac, Albu İteybe, Albu Assaf ve Albu Fehed gibi söz konusu aşiretlerin Maliki döneminde Bağdat ile yakın ilişkiler içinde olduğu öne sürülmüştür (Duman, 2015: 12).

İŞİD'le mücadelede özellikle 2015 ve 2016 yıllarında yoğunluk görülürken, Mayıs 2016'da başlayan Felluce operasyonuna Irak ordusunun yanı sıra dört bin Sünni aşiret gücünün katıldığı ABD öncülüğündeki uluslararası koalisyonun sözcüsü Steve Warren tarafından doğrulanmıştır (Sputnik News, 2016). Bu anlamda Sünni güçlerin savaşa dahil olmasının yanında İŞİD'ten temizlenen

⁶ Bu kapsamda dış düzey, bölgesel ve uluslararası düzey olmak üzere iki ayrı şekilde gruplandırılmıştır.

bölgeleri kontrol altında tutma ve mezhepsel gerginliği engelleme yolunda önemli görevleri olduğunu ifade eden Eş-Şerif'e göre, Sünni güçler olmadan IŞİD'e karşı bir başarı sağlamak olanaksızdı (TRT Haber, 2015). Ekim 2016'da başlayan ve IŞİD'le mücadelede bir dönüm noktası olarak gösterilen Musul operasyonunda ise Irak ordusuna Sünni aşiret güçleri ve Türkiye'nin Başika'da eğitmiş olduğu ve Eski Musul Valisi Esil Nuceyfi komutasındaki çoğunluğu Sünni yerel güçten oluşan yaklaşık üç bin Ninova Muhafızları'nın destek verdiği ifade edilmiştir (BBC, 2016a).

IŞİD'le mücadelede bir kısım Sünni aşiret güçleri ve milislerden yararlanan Abadi hükümeti, Irak ordusu yanında Şii unsurlardan meydana gelen gruplarla da ittifak yapmıştır. Merkezi hükümetteki Şii nüfusunun ağırlığını ve etkisini korumak amacıyla Abadi yönetimi örgüte karşı mücadelede büyük ölçüde Şii tabanlı unsurlara dayanmıştır. Bu noktada belirtmek gerekir ki, Irak nüfusunun yaklaşık %65'ini (The World Factbook) oluşturan Şiilerin kendi içlerinde politik olarak bir bütünlük sergilemekten uzak olduğu yeniden görülmüştür. Nitekim Irak'ta mezhepsel kaygıların yanında mezhep içi cemaatleşmelerin de önemli bir yeri vardır.

IŞİD'le mücadelede Irak ordusu ve güvenlik güçlerinin yetersiz kalmasının anlaşılmasıyla Irak'ın en önemli Şii dini mercii Ayetullah Ali Sistani bütün Şiilere ve Iraklılara cihat çağrısı yapmıştır (CNN Türk, 2014). Sistani'nin tüm silahlı güçleri bir araya getirme çağrısıyla içerisinde pek çok etnik ve mezhepsel ölçekte askeri gücün yer aldığı Haşdi Şabi çatı örgütü kurulmuştur. Irak Ulusal Güvenlik Müsteşarı Falih al-Fayyadh'ın sorumluluğundaki Haşdi Şabi'nin sahadaki liderliğini Mehdi El-Mühendis olarak da bilinen Dava Partisi'nden Cemal Cafer İbrahim yapmaktadır (alhashdalshaabi.com). Irak Başbakanı İbadi'nin yaptığı açıklamaya göre, Haşdi Şabi hükümetin eğitim fon sağladığı Irak güvenlik sisteminin bir parçasıdır. (Rawabet Center for Research and Strategic Studies, 2016). IŞİD'e karşı mücadelede öncü bir güç olarak ifade edilen Haşdi Şabi'nin savaşçı milis sayısı kimi kaynaklarda toplam 90.000 (Duman, 2015: 10), kimi kaynaklar da ise 120.000'i Şii ve 16.000'i Sünni olarak verilmiştir (BBC, 2016b). Ayrıca, Haşdi Şabi çatısı altında savaşan Sünnilerin sayısını Selahaddin vilayetinin komutanlarından Yazan al-Jabouri yaklaşık 30.000 olarak belirtmiş ve bu güçlerin Selahaddin, Ninova, Anbar ve Diyala bölgelerinde aktif olduğunu savunmuştur (Samaha, 2016).

Çatı yapı olarak karşımıza çıkan Haşdi Şabi bünyesinde Irak'ın önemli Şii liderlerinden Mukteda El-Sadr'ın liderliğinde faaliyet gösteren Mehdi Ordusu'nun yeniden biçimlendirilmiş hali olan Saray El-Selam ve Şii lider Ammar el-Hekim'in başkanlığını yaptığı Irak İslam Devrimi Yüksek Konseyi'nin silahlı kanadı olarak bilinen ve 2010-2014 seçimlerine siyasi bir parti olarak giren Bedir Tugayları da yer almıştır. Askeri kanadın liderliğini Hadi El-Amiri'nin yaptığı Bedir Tugayları'nda örgütün içinden gelen Muhammed Gabban, Abadi tarafından İçişleri Bakanlığı görevine getirilmiştir (Duman, 2015: 14-16).

Irak'ın bir diğer etnik unsuru olan Türkmenler de IŞİD ile mücadeleye katılmışlardır. Haşdi Şabi oluşumu içerisinde iki Türkmen tugayıyla mücadeleye destek veren Türkmenler Tazehurmatu, Musul ve Telafer gibi bölgelerde yaklaşık 7.000 milisle yer almışlardır. Haşdi Şabi bünyesinde doğrudan tek silahlı gücü bulunan tek Türkmen siyasi partisi olarak gösterilen Milliyetçi Türkmen Hak Partisi ise çoğunluğu Sünnilerden oluşan bir yapı olarak faaliyetlerini yürütmüştür (BBC, 2017). Ayrıca Ninova Muhafızları içinde yer alan Türkmen güçler Musul Operasyonu'nda görev almışlardır (BBC, 2016a).

IŞİD'in Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi (IKYB) sınırlarına dayanmasıyla başlangıçta tarafsız bir tutum izleyen Kürtler, IŞİD'e karşı politika değişikliğine gitmişlerdir. Bu aynı zamanda Kürdistan Yurtseverler Birliği'nin (KYB) İran yanlısı kanadının Kürdistan Demokratik Partisi (KDP) Lideri Barzani'ye karşı elde ettiği bir zafer olarak algılanmıştır (Ali, 2014: 4). IŞİD'e karşı kurulan Bağdat-Erbil ittifakında koalisyonun da desteğiyle Kasım 2015'te Kürt Peşmergeler Sincar'ı IŞİD'ten geri almıştır (Sönmez, 2017: 2). Öte yandan Peşmergeler, Irak ordusunun etkisizliği ve bazı bölgelerden geri çekilmesiyle beraber Tuzhurmatu'da kontrolü sağlamış (Al Jazeera, 2014a) ve yine Kerkük'ü buna benzer bir atılımla ele geçirmiştir (Al Jazeera, 2014b). Bağdat'la IŞİD'e karşı yapılan ittifakı toprak kazanmak için fırsatçılığa dönüştüren Erbil yönetimi Diyala'ya bağlı Celavle, Sadiye, Hanekin, Karatepe'nin tamamı ile zengin petrol yataklarının bulunduğu Hemrin Dağları'nın bir kısmına da yerleşmiştir (Bilici, 2015). Musul Operasyonu'nda ise Irak ordusuna yaklaşık 15.000 Peşmerge gücüyle destek veren IKBY, Musul'un güneyindeki Dicle nehrinin batısındaki Mahmur ile Musul'un kuzeyine doğru bir cephe açmış ve bu hat doğrultusunda doğu-batı yönlü ilerleme sağlamıştır (Duman, 2017a: 15).

3.2. Bölgesel Düzeyde İran ile Kurulan İttifak

ABD'nin 2003'te Irak'ı işgali İran'ın bölgesel politikaları açısından bir dönüm noktası olmuştur. Nitekim bu işgalle birlikte Irak'ta etkinliğini artıran İran, Devrim Muhafızları ve istihbarat ajanlarını ülkeye göndererek güvenlik teşkilatlarına ve hükümet organlarına sızmıştır (Adıbelli, 2012: 192-193). Eski Irak Başbakanı Maliki'nin 8 yıl boyunca iktidarda kalmasında da payı olan İran, 2014 Genel Seçimleri sonrası Sünni ve Kürtlerin desteğini alan bir başka Şii siyasetçi Abadi'ye arka çıkmıştır (Muir, 2014). IŞİD'in Irak'ta ilerlemesi sonrası ise, Devrim Muhafızları'nın yurtdışı operasyonlar gücü olan Kudüs Gücü'nü Irak'ta görevlendiren İran, IŞİD'e karşı mücadelede önemli operasyonlara katılmıştır.

İran'ın IŞİD'le mücadelede Irak'a verdiği destek, Kudüs Gücü Komutanı General Kasım Süleymani'yi Irak'ta görevlendirmesiyle doruğa çıkmıştır. IŞİD'in 11 Haziran 2014'te Musul'u ele geçirmesi sonrası Irak'a giden Süleymani (Ataş, 2014), daha sonrasında yaptığı açıklamayla IŞİD'in İran'la savaşmak için kurulduğunu ifade etmiştir (Mepa News, 2016). IŞİD'le mücadelenin başlarında Irak'ta askeri olarak varlığını reddeden İran, devam eden süreçte Irak ordusuna ve gönüllü milislere

askeri danışmanlık yaptığını ve kutsal mekanların korunmasına yardımcı olduklarını (Al Jazeera, 2015) vurgulasa da Suriye ve Irak'ta IŞİD'le mücadele kapsamında 10'dan fazla üst düzey generalini kaybetmesi (Sabah, 2017) sahadaki etkinliğini ortaya çıkarmıştır.

Bu süreçte Bedir Tugayları Örgütü Hadi El-Amiri ve Ebu Mehdi El-Mühendis ile yakın ilişkileri bulunan Süleymani, Haşdi Şabi ve Irak Federal Polis Gücünün komutanı olarak öne çıkmıştır (Abbas ve Şahin, 2017: 11). Nitekim IŞİD'e karşı başlatılan Tikrit Operasyonu'nun koordinasyonunda Süleymani'nin isminin geçmesi İranlı generalin sahada da aktif olarak faaliyet gösterdiğini kanıtlamıştır (Bale, 2015). Öte yandan, Haşdi Şabi'nin bünyesinde bulunan başlıca İran destekli gruplar olan ve liderliğini Kays El-Hazali'nin yaptığı Asaib Ehlül Hak ve diğer bir örgüt olan Ketaib Hizbullah bulunmakta ve bu örgütler doğrudan doğruya İran tarafından eğitim, para ve silah bakımından desteklenmiştir (Abbas, 2017: 4).

2003 sonrası Irak siyaseti üzerinde etkisini artıran İran, her ne kadar ülke içinde yandaşları bulursa da gerek Sünni ve Kürtler gerekse de Irak'taki Şiilerin önemli bir kısmı için tehdit olarak algılanmıştır. IŞİD'e karşı mücadelede önemli bir rol oynamasına rağmen İran'ın Irak üzerindeki etkisinin artması, Iraklıların İran için görüşlerinde değişikliklere neden olmuştur. Nitekim Iraklılar, İran'ın kendisine yönelebilecek olası tehditleri Irak insanını kullanarak Irak'ta yok etmeye çalıştığını ve sanki bir ileri karakol vazifesi olarak kullanıldıklarından dolayı rahatsız olmuşlardır. Ayrıca IŞİD'le mücadele sürerken İran Cumhurbaşkanı Yardımcısı Ali Yunusi'nin Bağdat'ın kendilerinin başkenti olduğunu öne sürecek kadar ileri gitmesi Şiilerin önemli bir kısmını da rahatsız etmiştir. Hatta 15 Mayıs 2018'de yapılacak olan Irak Genel Seçimleri öncesi etnik ve mezhepçi çizgiden uzak, milliyetçi ve seküler olan Iraklılık kimliğini esas alan bir akım da ortaya çıkmıştır. Ayrıca Irak'ta önemli Şii oluşumlardan biri olarak gösterilen ve İran'la yakın ilişkileri bulunan Irak İslam Yüksek Konseyi'nin Başkanı Ammar El-Hekim partisinden ayrılarak Ulusal Hikmet Akımı adlı yeni bir parti kurmuştur. Yine önemli Şii otoritelerden biri olarak gösterilen Mukteda Es-Sadr'ın Suudi Arabistan ziyareti İran'a yönelik dikkat çekici bir mesaj olarak yorumlanmıştır (Duman, 2017b: 61).

İran'ın Şii merkezli mezhepsel politikası, rejim ihracı ve Şii jeopolitiği üzerinden değerlendirildiğinde İran'a karşı Iraklı Şiilerin aynı görüşleri paylaşmadığı anlaşılmıştır. Nitekim Iraklı Şiilerin Arap oluşu, Sistani gibi önemli bir Ayetullah'ın Irak dışında farklı bir olayla ilgilenmemesi, Mukteda Es-Sadr'ın kimi zaman İran lehine tutum alsa da farklı tutumlar da sergilemesi ve laik Şii kutupların da Irak siyasetinde olması İran'ın ülke içindeki nüfuzunu engeller niteliktedir (Şahin, 2011: 190). Ancak Abadi yönetimi birincil tehdit olarak öne çıkan IŞİD'e karşı İran'la ortak hareket ederek bölgesel düzeyde kendine yönelik olası İran tehdidiyle ittifak yapmıştır.

3.3. Uluslararası Düzeyde ABD ile Kurulan İttifak

ABD'nin 2003 Mart'ında Irak'ı işgali ve Saddam Hüseyin rejimini devirmesiyle başlayan süreçte Irak'ın yeniden ekonomik, sosyal ve siyasi olarak yapılandırılması 2004 Nisan ayında

Felluce’de ortaya çıkan olaylarla birlikte ABD için sonun başlangıcı olmuştur (Köni, 2007: 113). ABD’nin Irak’tan askerlerini çekeceği yıl olan 2011’e kadar ülke siyasal çalkantılarla ve iç savaşlarla yüzleşmiştir. 2011 sonrası süreçte ise, IŞİD’in Irak’ta ilerleyişi ABD’nin Irak’ta tekrardan askeri gücünü kısmi olarak kullanacağı dönemi de beraberinde getirmiştir. Bu anlamda Irak’ta işgalci güç olarak algılanan ABD, birincil tehdit olarak algılan IŞİD’e karşı Abadi yönetimiyle ittifak yapmıştır.

2014’ün başlarında IŞİD’in Irak’ta toprak kazanımları sonrası, ABD örgüte karşı mücadelede öncü bir rol oynamak istememiş ve başlarda sadece askeri danışmanlarını Irak’a göndermiştir (Pirinççi vd., 2014: 12). Ayrıca 2014 Genel Seçimleri sonrası üzerinde uzlaşma sağlanamayan Maliki’den desteğini çeken ABD, Abadi’nin başbakan olarak görevlendirilmesini desteklemiştir (Al Jazeera, 2014c). Bu bağlamda Irak içinde Sünni, Kürt ve Şiiilerin desteğini alan Başbakan Abadi, bölgesel bir güç anlamında İran’dan sonra uluslararası bir gücün de desteğini arkasına almıştır.

ABD’nin IŞİD’e karşı stratejisinin olgunlaşması örgütün eylemlerine kendi kamuoyu ve uluslararası kamuoyunun tepkisi, Irak’ın kırılğan altyapısı ve kendi kaynaklarıyla bu mücadeleyi sürdüremeyeceğinin kesinleşmesi ve IŞİD militanlarının bölge dışında, özellikle de Batı’da ve ABD’de eylem yapma kapasitelerinin olması nedenleriyle netlik kazanmıştır. Bu anlamda ABD 10 Eylül 2014’te, ‘IŞİD’i geriletme ve ortadan kaldırmak’ amacıyla dört ayaklı terörle mücadele stratejisini açıklamıştır. Mücadele sahasında aktif olarak kara askeri unsurlarıyla katılmayacağını belirten ABD, IŞİD hedeflerine yönelik hava saldırılarının düzenlenmesi, IŞİD’le mücadele eden güçlere destek sağlanması, IŞİD’in saldırılarının engellenmesi için terörle mücadele kapasitelerinin kullanılması ve IŞİD saldırıları nedeniyle yerinden edilmiş kişilere karşı insani yardımların sürdürülmesi bağlamında stratejisini hayata geçirmiştir (Pirinççi vd., 2014: 12).

IŞİD’e karşı mücadele stratejisi bağlamında Haziran 2014’te Musul’un düşüşüyle beraber Irak Eğitim ve Donatı Fonu’nu (The Iraq Train and Equip Fund) Kongre’den geçiren ABD, bu kapsamda Irak Ulusal Muhafızları için Irak ordusu, Peşmerge güçleri ve bazı yerel aşiret güçlerine eğitim ve destek sağlamaya başlamıştır. ABD, IŞİD’e karşı savaşacak güçleri eğitmek için yaklaşık olarak 5000 askerini danışman olarak Irak’a göndermiştir. Bu kuvvetler tarafından eğitilen sayısal olarak 7000 civarındaki bu güç, Tikrit ve Ramadi’de IŞİD’e karşı operasyonlara destek vermiştir (Jeffrey ve Eisenstadt, 2016: 92-93). Ayrıca IŞİD’in kontrol altında tuttuğu Anbar, Diyala ve Selahaddin gibi bölgelerde Irak hükümetinin Sünni aşiretlerle uzlaşma zemini aramasını destekleyen ABD, 2006-2010 yılları arasında El Kaide’ye karşı kurulmuş olan Sahva Konseyleri gibi benzeri bir organizasyonun IŞİD’e karşı da işe yarayabileceğini düşünmüştür.

IŞİD’e karşı kara operasyonlarında başta Irak ordusu, Peşmergeler ve İran destekli Haşdi Şabi milisleri önemli rol oynarlarken ABD’nin vermiş olduğu hava gücü desteği olmaksızın IŞİD’in direnişini kırmak mümkün olmamıştır. Nitekim ABD’nin hava gücü desteği olmadan başlatılan Tikrit Operasyonu üç ay sonra başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Daha sonra ABD’nin de Tikrit Operasyonu’na

hava gücüyle dahil olması Tikrit'in IŞİD'ten alınmasını sağlamıştır (Duman, 2017a: 14). Bu anlamda IŞİD'e karşı çok uluslu bir koalisyonun oluşmasında öncü olan ABD, 8 Ağustos 2014 itibariyle başlattığı hava saldırılarında örgüte karşı başarı elde etmiştir.

4. SONUÇ

Birinci Dünya Savaşı sonrası Osmanlı İmparatorluğu'ndan koparılan Irak, mandacı güçler tarafından herhangi bir etnik, dinsel veya bölgesel tutarlılığı olmayacak şekilde dizayn edilmiştir. Irak'ın bu suni ve gelişigüzel çizilmiş sınırlarıyla etnik ve dini yapısı birlikte düşünüldüğünde kuşkusuz bugünlerde Irak'ta yaşananların nedenlerini bulmak çok da zor değildir. ABD işgali sonrası Irak'ta oluşturulan siyasi sistemde etnik, mezhepsel ve bölgesel kimliklerin öne çıkarılması ülkede ayrışmayı daha da körüklemiştir. Bu anlamda Sünniler yönetimden dışlanmış ve iktidar gücü Şiiilerin eline verilmiştir. Kürtler ise özerk bir yapıda bağımsız bir devletmiş gibi hareket etmiş ve dolayısıyla ülke Iraklılık gibi bir ulusal kimlikle tanışamamıştır. Her etnik, mezhepsel ve hatta aynı mezhep içinde farklı cemaat ve aşiret yapılarının bulunduğu Irak, iktidar gücünün paylaşamadığı bir sahne olmuştur. Bakanlıkların bile hassas dengeler gözetilerek verildiği Irak'ta iç politikada da anarşi hüküm sürmektedir. Yine herkesin uzlaştığı ulusal bir liderin olmadığı Irak'ta liderler her ne kadar seçimle gelmiş olsalar da, her seçim sonrası yaşanan seçimlerin gayrimeşru olduğu tartışmaları ve iktidar koltukları üzerinde kimin oturacağı konusunda küçüklü büyüklü pazarlıklarla demokrasiye gölge düşmektedir. Üstelik neredeyse her siyasi oluşumun bir militer silahlı kuvvetinin olması Irak'ta iç dengelerin kısa sürede değişebileceğini göstermektedir.

IŞİD'in 2014 Haziran'ına kadar Ramadi, Felluce ve Musul gibi nüfusunun büyük kısmı Sünni bölgeleri ele geçirmesi ve Bağdat'ı tehdit eder hale gelmesi örgüte karşı bir mücadele sürecini de başlatmıştır. 2014 Genel Seçimleri sonrası Sünni, Kürt ve Şiiilerin üzerinde uzlaşma sağladığı Abadi, bölgesel düzeyde İran ve uluslararası düzeyde ABD gibi bir gücün desteğiyle iktidara gelmiştir. Omnibalancing teorisi çerçevesinde değerlendirildiğinde 2003 sonrası Irak'taki Şii yönetimler hem kendi iktidar güçlerini hem de ülkenin toprak bütünlüğünü korumak adına başta Sünni nüfus olmak üzere Kürtleri birincil tehdit olarak algılamışlardır. Ancak 2014'te IŞİD'in hızlı bir şekilde ilerleyişi, Abadi özelinde Şii iktidarın IŞİD'i birincil tehdit konumuna yükseltmesi sonucunu doğurmuştur. Bu anlamda Sünniler ve Kürtlerle IŞİD'e karşı ittifak yapan Abadi yönetimi, iktidar mücadelesindeki rakipleri olan aralarında ideolojik ve dini olarak kuramsal farklılıklar barındıran diğer Şii cemaat ve aşiretlerle de uzlaşma yoluna gitmiştir. Ancak IŞİD sonrası sürece geçilirken ittifak yapılan bu gruplardan olan Kürtler tartışmalı bölgelerde hak iddia ederek bağımsızlık referandumu yapmış ve Irak Merkezi Yönetimi'yle anlaşmazlık yaşamışlardır. Ayrıca bir kısım Sünni ve Şiiiler de Abadi yönetimini eleştirmiş ve IŞİD'le mücadele döneminde oluşan birlik havası dağılmıştır.

Bölgesel düzeyde ise IŞİD'e karşı İran gibi Irak politikasında her geçen gün etkisini artıran ve Irak'ın bağımsızlığına karşı bir tehdit oluşturan bir güçle yakınlaşma sağlanmıştır. Öyle ki, IŞİD

sonrası süreçte 2018’de yapılan seçimlerde İran destekli Haşdi Şabi’nin siyasallaşması ve parlamentoya girmesi Iraklı Şiiilerin büyük kısmında rahatsızlığa neden olmuştur. Son olarak ise, Abadi yönetimi IŞİD’e karşı eski işgalci ABD gibi uluslararası bir güçle ittifak yapmıştır. Bu bağlamda IŞİD’le mücadele sürecinde Irak’taki Şii yönetimin aldığı pozisyonda omnibalancing teorisinin klasik güç dengesi teorisine göre açıklayıcı gücünün daha baskın olduğu açıktır. Nitekim Şii iktidar gücünün devamı ve Irak’ın toprak bütünlüğünün sağlanması anlamında Abadi yönetimi, iç ve dışta dengeleri kurmaya çalışmış ve ittifaklar oluşturarak IŞİD’e karşı başarı sağlamıştır. Ancak birincil tehdit olarak ortaya çıkmış olan IŞİD’in dağılmasından sonra Irak’ta yeniden bir güç mücadelesi başlamıştır. Bu noktada belirtmek gerekir ki, omnibalancing teorisi çerçevesinde Irak’ta acil tehdiye yönelik kurulan ittifaklar kısa ömürlü olmuş ve IŞİD sonrası süreçte belirsiz bir döneme girilmiştir.

KAYNAKÇA

Abbas, Hassan (2017), “The Myth and Reality of Iraq’s al-Hashd al-Shaabi (Popular Mobilization Forces): A Way Forward”, <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/amman/13689.pdf> (07.01.2019).

Abbas, Ziya ve Şahin, Mehmet (2017), “İran’ın Ortadoğu’daki Eli: Kasım Süleymani”, *Ortadoğu Analiz*, 9 (82): 10-13.

Adıbelli, Barış (2012), “İran Dış Politikasında İdeolojik ve Jeopolitik Dönüşüm”, Barış Adıbelli (Der.), *Doğu-Batı Yol Ayrımında İran: İdeoloji, Devlet ve Dış Politika* (İstanbul: Bilim + Gönül Yayınları): 108-227.

Ağar, Abdullah (2015), *IŞİD ve Irak* (İstanbul: Remzi Kitabevi).

Al Jazeera (2014a), <http://www.aljazeera.com.tr/haber/tuzhurmatu-pesmergelerin-kontrolunde> (10.01.2010).

Al Jazeera (2014b), <http://www.aljazeera.com.tr/haber/kerkuk-tamamen-pesmerge-kontrolunde> (10.01.2010).

Al Jazeera (2014c), <http://www.aljazeera.com.tr/haber/abdden-ibadiye-destek> (14.02.2019).

Al Jazeera (2015), <http://www.aljazeera.com.tr/haber/isidin-sonu-yaklasiyor> (12.02.2019).

Ali, Osman (2014), “IŞİD’le Savaşın Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimindeki Yansımaları”, *ORSAM Bölgesel Gelişmeler Değerlendirmesi*, No. 10: 1-12.

Arı, Tayyar (2014), *Geçmişten Günümüze Orta Doğu: Siyaset, Savaş ve Diplomasi* (Bursa: Dora Basım-Yayın Dağıtım).

Arı, Tayyar (2017), *Geçmişten Günümüze Ortadoğu: Irak, İran, ABD, Petrol, Filistin Sorunu ve Arap Baharı* (Bursa: Alfa Akademi Basım Yayım Dağıtım).

- Ataş, R. Serdar (2014), “İran'ın Ortadoğu'daki kılıcı: Kâsım Süleymâni”, <http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/iranin-ortadogudaki-kilici-kasim-suleymani> (12.02.2019).
- Bale, Jonathan (2015), “İrak'ın geleceğinde dönüm noktası: Tikrit savaşı”, https://www.bbc.com/turkce/ozeldosyalar/2015/03/150324_tikrit_analiz (e.t. 12.02.2019).
- BBC (2015), https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/04/150421_irak_isid_ramadi (08.01.2019).
- BBC (2016a), <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-37674798> (09.01.2019).
- BBC (2016b), <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-37778936> (09.01.2019).
- BBC (2017), <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-41514522> (09.01.2019).
- Bergen, Christopher (2000), “Omnibalancing in Syria: Prospects For Foreign Policy”, Naval Postgraduate School Master's Thesis, https://calhoun.nps.edu/bitstream/handle/10945/9173/00Dec_Bergen.pdf?sequence=1&isAllowed=y (20.11.2017).
- Beswick, Danielle (2011), “The return of Omnibalancing? A multi-level analysis of strategies for securing agency in post-genocide Rwanda”, paper presented at BISA Africa Working Group seminar *African Agency: Implications for IR Theory*, <https://www.open.ac.uk/socialsciences/bisa-africa/files/africanagency-seminar4-beswick.pdf> (20.11.2017).
- Bilici, Salih (2015), “İrak'taki iktidar kavgasının yeni merkezi Tuzhurmatu”, <https://www.timeturk.com/analiz-irak-taki-iktidar-kavgasinin-yeni-merkezi-tuzhurmatu/haber-92788> (10.01.2010).
- CNN Türk (2014), <https://www.cnnturk.com/haber/turkiye/iran-iside-cihat-ilan-etti> (09.01.2019).
- Dağ, Ahmet Emin (2009), *Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Sözlüğü* (İstanbul: Ağaç Kitabevi Yayınları).
- David, Steven R. (1991), “Explaining Third World Alignment”, *World Politics*, 43 (2): 233-256.
- Demir, Ömer ve Acar, Mustafa (2005), *Sosyal Bilimler Sözlüğü* (Ankara: Adres Yayınları).
- Drezner, Daniel W. (2017), “Trump, Russia and omnibalancing”, https://www.washingtonpost.com/news/posteverything/wp/2017/06/15/trump-russia-and-omnibalancing/?noredirect=on&utm_term=.c9da5584b26f (19.12.2018).
- Duman, Bilgay (2015), “A New Controversial Actor In Post-ISIS Iraq: Al-Hashd Al-Shaabi (The Popular Mobilization Forces)”, *ORSAM*, No. 198: 1-24.
- Duman, Bilgay (2017a), “Musul Operasyonu Ve Musul'un Geleceği: Fırsatlar Ve Riskler”, *ORSAM*, No. 206: 1-24.

Duman, Bilgay (2017b), “İran’ın Irak Politikası ve Temel Dinamikler”, *Ortadoğu Analiz*, 9 (82): 58-61.

Haaretz and Reuters (2018) , <https://www.haaretz.com/middle-east-news/trump-i-told-saudi-king-he-wouldn-t-last-for-two-weeks-without-u-s-backing-1.6517717> (07.01.2019).

Haber Türk (2015), <https://www.haberturk.com/dunya/haber/1060494-irak-basbakani-haydar-el-ibadi-tikrit-sehrinin-kurtarildigini-ilan-etti#> (08.01.2019).

Harknett, Rzebard J. ve VanDenBerg, Jeffrey A. (1997), “Alignment theory and interrelated threats: Jordan and the Persian Gulf Crisis”, *Security Studies* 6, No. 3: 112-153.

Jeffrey, James F. ve Eisenstadt, Michael (2016), “U.S. Military Engagement In The Broader Middle East”, *Policy Focus* 143, https://www.washingtoninstitute.org/uploads/Documents/pubs/PolicyFocus143_JeffreyEisen-4.pdf (18.01.2019).

Kalaycı, Rıdvan ve Gürler, Recep Tayyip (2014), “İrak 2014”, *Ortadoğu Yıllığı*, http://content.lms.sabis.sakarya.edu.tr/Uploads/56701/28808/3._hafta_zorunlu_okuma_-_%C4%B1rak-2014-r%C4%B1dvan-kalayc%C4%B1-recep-tayyip-g%C3%BCrler.pdf (e.t. 02.01.2019).

Köni, Hasan (2007), *Amerika’nın Uluslararası Politikası* (İstanbul: Ekim Yayınları).

Madi, Muhammed (2014), “İrak’ı birleştirmesi istenen adam: Haydar el Abadi”, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/08/140811_abadi_profil (02.01.2019).

Mepa News (2016), <https://www.mepanews.com/kasim-suleymanisid-iranla-savasmak-icin-kuruldu-2187h.htm> (12.02.2019).

Muir, Jim (2014), “İrak Maliki’yi geride bırakıp yoluna devam etmek istiyor”, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/08/140812_irak_analiz (12.02.2019).

Nonneman, Gerd, “Determinants And Patterns of Saudi Foreign Policy: ‘Omnibalancing’ And ‘Relative Autonomy’ in Multiple Environments”, 315-351, https://www.academia.edu/4112908/_Determinants_and_patterns_of_Saudi_foreign_policy_omnibalancing_and_relative_autonomy_in_multiple_environments (20.11.2017).

Nourzhanov, Kirill (2012), “Omnibalancing in Tajikistan’s Foreign Policy: Security-Driven Discourses of Alignment with Iran”, *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 14 (3): 363–381.

O’Reilly, Marc J. (1998), “Omanibalancing: Oman Confronts an Uncertain Future”, *Middle East Journal*, 52 (1): 70-84.

Pirinççi, Ferhat ve Orhan, Oytun ve Duman, Bilgay (2014), “ABD’nin IŞİD Stratejisi Ve Irak İle Suriye’ye Olası Yansımaları”, *ORSAM*, No. 191: 1-20.

Popular Mobilization Forces (Iraq), ALHASHDALSHAABI.COM, <https://alhashdalshaabi.com/> (09.01.2019).

Rawabet Center for Research and Strategic Studies (2016), “Popular Crowd Forces in Iraq (Al-Hashd al-shaabi) .. Origin and Future ‘survey’ ”, <https://rawabetcenter.com/en/?p=1037> (09.01.2019).

Reinhold, Baron (2001), “Omnibalancing and The House of Saud”, Naval Postgraduate School Master’s Thesis, <https://apps.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a392115.pdf> (20.11.2017).

Sabah (2017), <https://www.sabah.com.tr/aktuel/2017/03/21/iranli-general-ile-iran-devrim-muhafizlarina-bagli-10-general-ile-2603-asker-oldu> (12.02.2019).

Salihi, Emin (2017), Irak: Devletin Çöküşü ve Çatışma Süreci (İstanbul: Kaknüs Yayınları).

Samaha, Nour (2016), “Iraq’s ‘Good Sunni’”, <https://foreignpolicy.com/2016/11/16/iraqs-good-sunni/> (09.01.2019).

Semin, Ali (2014b), “Irak’ta Abadi Hükümetinin İç ve Dış Siyasetinin Geleceği”, BİLGESAM Analiz, No.1166: 1-7.

Semin, Ali (2014a), “Irak’ta Derinleşen IŞİD Krizi ve Türkmenler”, BİLGESAM, <http://www.bilgesam.org/incele/1750/-irak'ta-derinlesen-isis-krizi-ve-turkmenler/#.XC0h1VUzbIU> (02.01.2019).

Sönmez, Gökтуğ (2017), “IKBY’nin Genişleme Stratejisi ve Kerkük’teki Bayrak Krizi”, Orsam Bölgesel Gelişmeler Değerlendirmesi, No.63: 1-16.

Sputnik News (2016), <https://tr.sputniknews.com/ortadoğu/201605261022996023-irak-felluce-sunni-milis/> (08.01.2019).

Strakes, Jason E. (2011), “The ‘Omnibalancing’ Proposition and Baghdad’s Foreign Policy: Reinterpreting Contemporary Iraq-Iran- US Relations”, Mediterranean Quarterly, 22 (3): 95-108.

Şahin, Mehmet (2011), “Şii Jeopolitiği: İran İçin Fırsatlar ve Engeller”, Türel Yılmaz ve Mehmet Şahin (Der.), Ortadoğu Siyasetinde İran (Ankara: Barış Kitap): 177-193.

The White House (2018), Statement from President Donald J. Trump on Standing with Saudi Arabia, <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/statement-president-donald-j-trump-standing-saudi-arabia/> (07.01.2019).

The World Factbook, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/iz.html> (08.1.2019).

TRT Haber (2015), <https://www.trthaber.com/haber/dunya/ramadiyi-daisten-sunniler-kurtariyor-225010.html> (08.01.2019).

Werleman, CJ (2015), ‘‘Iraq: Re-opening Pandora’s box of horrors’’, Middle East Eye, <https://www.middleeasteye.net/columns/iraq-re-opening-pandora-s-box-horrors-478020170> (05.01.2019) .

Yılmaz, Sait (2011), Irak Dosyası (İstanbul: Kum Saati Yayın Dağıtım).